

Nr 566

Av herr **Lidgard**, om befrielse för Svenska litteratursällskapet i Finland från skyldighet att utge viss arvsskatt.

(Lika lydande med motion nr 730 i Andra kammaren)

Genom testamente den 27 oktober 1960 förordnade filosofie doktorn Rolf Nordenstreng att efter hans död kvarlåtenskapen, efter avdrag för arvsskatt å visst legat, skulle delas i två lika delar, varav den ena skulle tillfalla Svenska litteratursällskapet i Finland och den andra, efter avdrag av legatet, Uppsala röda kors. Alla bevarade manuskript skulle överlämnas till Carolina Rediviva med villkor, att Litteratursällskapet skulle äga efter eget val övertaga »några av dem».

Nordenstreng var född i St. Michel i Finland men överflyttade till Sverige vid sekelskiftet. Han blev svensk medborgare år 1905. Han var här bosatt i Uppsala. Han ingick år 1903 äktenskap med författarinnan Ellen Lindhult, som dog år 1951. Nordenstreng avled den 4 januari 1964. Bouppteckningen efter honom utvisar, efter avdrag av vissa här ej intresserande poster, en behållning av kronor 87 656: 36.

Makarna Nordenstreng hade emellertid genom inbördes testamente den 26 augusti 1947 förordnat, att vid den först avlidne makens död den efterlevande skulle ärva hela kvarlåtenskapen, medan efter den sist avlidne makens bortgång egendomen, med undantag av boksamlingen och ett kontant legat, skulle tillfalla Svenska litteratursällskapet i Finland.

Då mannen Nordenstreng icke torde hava ägt förfoga över den avlidna hustruns andel i boet, skall av ovannämnda behållning i först hand hälften, kronor 43 828: 18, med avdrag av legatet, 600 kronor, eller kronor 43 228: 18 tillfalla Litteratursällskapet. Av återstoden, utgörande mannens andel, skall i första hand bestridas arvsskatten å mannens legat, 800 kronor, varefter återstår kronor 43 028: 09. Av detta belopp skall hälften eller 21 614: 05 tillfalla Litteratursällskapet.

Sammanlagt erhåller då sällskapet kronor 64 842: 23.

Enligt KF den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt skall skatt till staten enligt denna författning utgå för egendomen, som förvärvas genom testamente, och skattskyldighet åvilar den, som förvärvar egendomen (1 och 2 §§). Från skattskyldighet är dock befriade, bl. a., akademi och sådan

stiftelse eller sammanslutning, som har till huvudsakligt ändamål att främja vetenskaplig undervisning eller forskning (3 § första stycket).

Svenska litteratursällskapet i Finland är stiftat till åminnelse av Johan Ludvig Runeberg den 7 maj 1885 med stadgar, fastställda av Finlands senat (regering). Litteratursällskapet har sedermera kommit att betraktas som en ideell förening, underkastad lagen den 4 januari 1919 om föreningar. Stadgarna har emellertid endast undergått en del mindre jämkningar, den senaste antagen 1966, den 5 februari — Runebergs dödsdag och dagen för Litteratursällskapets årsmöte — och stadfästes genom justitiedepartementets resolution den 28 april samma år. Sällskapet har enligt stadgarna § 1 till uppgift:

»a) att samla, bearbeta och offentliggöra vittnesbörderna om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland;

b) att främja inhemsk forskning rörande svenska språket och litteraturen; samt

c) att främja inhemsk litterär verksamhet på svenska språket genom prisbelöningar och understöd».

Enligt särskilt beslut av finansministeriet åtnjuter Litteratursällskapet, jämte vissa andra institutioner av »fundamental» kulturell betydelse privilegiet att donationer på minst 3 000 mark är för donator avdragsgilla vid inkomsttaxeringen.

Litteratursällskapet förvaltar dels ett femtiotal fonder med ett bokföringsvärde av nära 3 milj. fmk., varförutom Svenska kulturfonden, bestående av ett flertal fonder å tillsammans 8,2 milj. fmk. i bokfört värde, handhas av Litteratursällskapets finansråd.

Av Litteratursällskapets uppgifter faller uppenbarligen a) och b) under bestämmelsen »att främja vetenskaplig undervisning eller forskning»; oavsett huru sällskapets tredje uppgift — under c) — bör betraktas, är sällskapets huvudsakliga ändamål alltså sådant som i 3 § första stycket arvs-skatteförordningen sägs.

Skattebefrielse enligt 3 § tillkommer emellertid ej utländsk akademi, stiftelse eller sammanslutning. I följd härav skulle legatet till Litteratursällskapet å 64 842 kronor komma att drabbas av en arvsskatt, som om beloppet betraktas såsom en enhet skulle utgöra 33 147 eller, om vardera makens förordnande beskattas för sig, av 19 436 och 7 307 kronor, eller tillsammans kronor 27 053: 14. En sådan avbränning av en donation, vars uppgift är vetenskaplig forskning rörande svensk kultur, överensstämmer visserligen med stadgandets ordalydelse men är samtidigt uppenbarligen varken sakligt grundad eller i enlighet med de synpunkter som redovisats i stadgandets motiv (SOU 1939: 18 s. 128—129):

KF 1914 innehåller icke några bestämmelser, huruvida den skattefrihet eller skattelindring, som författningen medger, är avsedd att komma även

utländska juridiska personer till godo. Icke heller förordningens motiv giva någon direkt upplysning angående de utländska juridiska personernas ställning, som för övrigt vid tidpunkten för tillkomsten av KF 1914 knappast torde hava varit aktuell. Men motiven tyda på att medgiven skattefrihet och skattelindring endast avsett svenska rättssubjekt. Detta bestyrkes även av det sätt, på vilket lagbestämmelserna blivit avfattade. Den skattebefrielse, som enligt KF 1914 1 § andra stycket tillerkänts »kronan», kan tydligen icke avse utländsk stat, som således måste rubriceras under klass IV i skattetariffen. Övriga offentliga korporationer, såsom utländska kommuner, kunna då icke rimligen beskattas lindrigare. Det måste även anses uteslutet, att exempelvis ett utländskt enskilt universitet skulle komma i åtnjutande av den skattelindring, som dess hänförande under klass II skulle innebära. Om så skedde, bleve ett utländskt enskilt universitet lindrigare beskattat än ett statligt sådant. Med tillämpning av i det föregående angivna synpunkter skulle nämligen ett statligt universitet i skattehänseende likställas med den utländska staten själv, som ju på sätt nyss nämnts måste rubriceras under klass IV.

Enligt kommitténs mening bör ock den skattebefrielse eller skattelindring, som medges juridiska personer, vara inskränkt till inländska rättssubjekt. Ett särskilt skäl härför synes vara att, framför allt då det gäller utländska enskilda rättssubjekt, det ofta icke kan tillförlitligen bedömas, huruvida den blivande förvaltningen av de donerade medlen innefattar betryggande garanti för att dessa verkligen i sin helhet tillgodokomma det ändamål, vartill de anslagits. Härtill kommer att, även i fall där förvaltningsformen skulle kunna anses betryggande, det icke alltid kan förutsättas, att den verksamhet det utländska rättssubjektet enligt sin beteckning har att fullfölja — exempelvis vetenskaplig forskning — bedrivs på ett sätt, som motsvarar de krav, vilka enligt svensk uppfattning böra ställas på en verksamhet av angiven art. Ett till namnet vetenskapligt samfund kan sålunda t. o. m. fullfölja syften, som äro oförenliga med den uppfattning, på vilken svensk rätt är uppbyggd . . .

En annan fråga blir, om på grund av det ökade hänsynstagande till andra länders skattelagstiftning, som under senare tid ägt rum, möjlighet till skattebefrielse eller skattelindring här bör beredas. Starka skäl tala onekligen för att man skulle kunna tillerkänna exempelvis övriga nordiska vetenskapliga institutioner samma ställning som de svenska. Men förutsättningen härför bör vara ömsesidighet, vilket innebär att frågan icke kan lösas ensidigt utan bör göras till föremål för konventioner de särskilda länderna emellan. En utvidgning av den befogenhet, som redan nu enligt KF 1914 § 56 tillkommer Konungen, finner kommittén med hänsyn härtill påkallad. En sådan synes lämpligen kunna beredas sålunda, att den i 56 § tredje stycket Konungen i fall av dubbelbeskattning medgivna befogenheten att stadga avvikelser från förordningen utvidgas att omfatta även avtal för ernående av skattebefrielse eller skattelindring för juridisk person, som fullföljer allmännyttigt ändamål.

Till vad kommittén sålunda anfört hänvisade departementschefen i propositionen (nr 192/1941, s. 137).

I 71 § 1 mom. har därefter intagits den åsyftade föreskriften, att Kungl. Maj:t äger, efter avtal med främmande stat, för undvikande av dubbelbe-

skattning eller för beredande av skattefrihet eller skattelindring för juridisk person, som fullföljer allmännyttigt ändamål, föreskriva avvikelser från vad eljest är stadgat i förordningen. Tillika kan enligt 2 mom. Kungl. Maj:t, under förutsättning av ömsesidighet, bl. a., medgiva befrielse från eller nedsättning av skatt för egendom, som tillfallit i den andra staten hemmahörande juridisk person.

Med Finland föreligger avtal om undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap (SFS nr 505/1950). Däremot har någon överenskommelse om skattelindring för juridisk person, som fullföljer allmännyttigt ändamål, eller om befrielse enligt 71 § 2 mom. icke ingåtts.

Möjlighet till individuell eftergift av skatt bereder 57 § *dels* för historisk, vetenskaplig eller konstnärlig samling och *dels* för fast egendom, i den mån skatten prövas icke kunna erläggas utan men för ett med egendomen förbundet allmänt intresse av kulturhistorisk eller annan art. Icke heller detta stadgande äger tillämpning i förevarande fall.

Av det anförda lär framgå, å ena sidan — förutom att donationen till Svenska litteratursällskapet är skattepliktig, när sällskapet är utländsk juridisk person — att bestämmelserna om eftergift av skatt i 57 § eller om skattebefrielse enligt 71 § icke är tillämpliga i detta fall.

En jämförelse med motiven visar emellertid, å andra sidan, att en skattebefrielse skulle stå i bästa samklang med bestämmelsernas sakliga syfte.

För det första torde det stå utom diskussion, att Svenska litteratursällskapet är en »stiftelse eller sammanslutning, som har till huvudsakligt ändamål att främja vetenskaplig undervisning eller forskning». Dess egenskap av »utländsk» är rent formell. I sak är sällskapet en stiftelse eller sammanslutning för bevarandet och utvecklandet av svensk kultur och svenskt språk inom ett område, som utgjort en del av det svenska riket och som fortfarande bebos av en svensk befolkning med bevarad stamkänsla och livskraft. Det borde, vill det synas, vara en absurd tanke, att svenska folket i Sverige skulle betrakta den svenska folkstammen i Finland såsom »utländsk» och bevarandet av svensk kultur därstädes såsom en svenska folket ovidkommande, »utländsk» angelägenhet.

Går man till de motiv, som föranledde, att »utländsk» stiftelse eller sammanslutning undantogs från eljest gällande skattebefrielse, visar det sig också, såsom naturligt är, att dessa över huvud taget icke observerar ett fall såsom det förevarande och förty saknar all tillämpning å Svenska litteratursällskapet. »Ett särskilt skäl» mot skattefriheten var sålunda, att »det ofta icke kan tillförlitligen bedömas, huruvida den blivande förvaltningen av de donerade medlen innefattar betryggande garanti för att dessa verkligen i sin helhet tillgodokomma det ändamål, vartill de anslagits». Detta skäl är här alldeles utan giltighet. Stiftelsebegreppet har i Sverige och Fin-

land uppkommit och utvecklats på samma grund och är i allt väsentligt överensstämmande (Willgren, Förvaltningsrättens allmänna läror, s. 49 f.). Grundandet av stiftelser och fastställandet av stadgar för dem ankommer å justitieministeriet, tidigare statschefen (Ståhlberg, Finlands förvaltningsrätt, s. 51). En lag om stiftelser den 5 april 1930 innehåller bestämmelser om, bl. a., stiftelsens förvaltning och kontroll däröver, ändring av dess stadgar och stiftelsens upplösning, o. s. v., vilka icke torde vara mindre betryggande än motsvarande bestämmelser i vårt land.

Det andra i författningsmotiven anförda argumentet var, att det icke alltid kunde förutsättas, att det utländska rättssubjektet bedreve vetenskaplig forskning på ett sätt, som motsvarade de krav, vilka enligt svensk uppfattning borde ställas på en verksamhet av angiven art. Det torde icke behöva utvecklas, att detta pejorativa betraktelsesätt saknar allt berättigande i förhållande till Svenska litteratursällskapet i Finland.

Klart torde också vara, att Litteratursällskapet fullföljer »ett allmännyttigt ändamål», såsom i 71 § sägs, liksom att skatten icke kan erläggas »utan men för det allmänna intresse av kulturhistorisk eller annan art», som enligt 57 § för där avsedda fall möjliggör skattebefrielse.

Man torde därför ha anledning att till fullo instämma i att »starka skäl tala onekligen för att man skulle kunna tillerkänna exempelvis övriga nordiska vetenskapliga institutioner samma ställning som de svenska». I förevarande fall är det dessutom icke fråga om en »nordisk» utan om en svensk kulturinstitution, vilket bör göra skälen än starkare än i fråga om norska och danska.

Därtill kommer slutligen att Litteratursällskapets främjande av svenska kulturintressen ingalunda är begränsat till finländska medborgare utan oberoende av statstillhörighet. Detta framgår av stadgarnas lydelse i § 1 att-satsen a). I att-satserna b) och c) angives visserligen »inhemsk» forskning och verksamhet såsom sällskapets uppgifter, men enligt vad som upplysts har denna begränsning i praxis övergivits. Svenska medborgare har sålunda likställts med finländska, när sakliga skäl därtill förelegat. Sålunda har, på sätt framgår av härvid fogad bilaga, prisbelöningar och understöd under åren 1937—1964 tilldelats Beth Hennings, Henrik Schüek, Agne Beijer, Oscar Antonsson, Åke Setterwall, Sten Carlsson, Nils Afzelius, Sverker Ek, Gerd Ribbing och Olle Holmberg, samtliga, såsom förmodligen bekant, svenska medborgare. Litteratursällskapets egenskap av »utländsk» juridisk person innebär sålunda icke någon motsvarande begränsning av dess verksamhet till »utlänningar». Dessutom må nämnas, att av Litteratursällskapets nu levande tjugufyra hedersledamöter är fjorton rikssvenskar: Sigurd Erixon, Pär Lagerkvist, Jöran Sahlgren och Anders Österling 1945, Henry Olsson 1949, Sverker Ek, Gunnar Tideström och Elias Wessén 1954, Ingvar Andersson, Sixten Belfrage, John Landquist och Josua Mjöberg

1950, Erik Wellander 1965 och Harry Martinsson 1966. Föredragshållare vid Litteratursällskapets årsmöte är jämväl i stor utsträckning rikssvenska vetenskapsmän och författare. Dessa förhållanden torde utgöra ytterligare och avgörande sakliga skäl att bedöma Litteratursällskapet såsom en svensk-nationell stiftelse eller sammanslutning, vilken endast rent formellt är av »utländsk» natur.

Arvsskattekommittén fann också en skattebefrielse sakligt motiverad, ehuru den av säkerhetsskäl ansåg sig böra göra befrielsen formellt beroende av förutsättningens ömsesidighet, så att frågan borde lösas konventionsvägen. Det fiskaliska betraktelsesätt, som präglar detta formella villkor, synes emellertid i detta fall särskilt missledande. Det torde sålunda naturligt nog ligga fjärmare från finsk-nationella än svensk-nationella intressesfärer att främja den svenska kulturen och det måste därför innebära ett sakligt opåkallat hinder för denna uppgift att göra dess främjande donationsvägen beroende av en dylik överenskommelse.

Icke förty har finländska myndigheter i ett fall, som uppvisar vissa likheter med det förevarande, ställt sig på en ståndpunkt, som lett till skattefrihet för den Granfeltska donationen till Uppsala universitet:

Akademikanslern Otto Hjalmar Granfelt och hans den 16 maj 1946 avlidna hustru Magdalena Lovisa Granfelt hade medelst ett den 1 november 1937 upprättat och den 8 oktober 1940 delvis ändrat inbördes testamente förordnat bl. a., att efter varderas död de värdepapper och kontanta tillgångar, som ingingo i deras kvarlåtenskap, skulle överlämnas till Uppsala universitet i Sverige eller, om denna högskola ej ville emottaga sagda egendom, till annat av testamentsexekutor bestämt universitet eller annan högskola i Sverige för att där under namn av »Makarna M. och O. Hj. Granfelts stipendiefond» förvaltas, så ock att ur stipendiefonden skulle utgivas stipendier åt jurisstuderande med rätt till företräde för medborgare i Finland, som förbundit sig att idka studier vid universitetet eller högskola i Sverige.

Sedan akademikanslern Granfelt avlidit den 25 juni 1957 samt Uppsala universitet emottagit ifrågavarande egendom och fastställt för stipendiefonden stadgar, enligt vilka stipendierna skulle beviljas av en nämnd bestående av dekanus i juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, innehavaren av den svenskspråkiga lärostolen i processrätt vid Helsingfors universitet samt den innehavare av juridisk lärostol vid Åbo Akademi, som dess statsvetenskapliga fakultet därtill utsåg, och med säte i Helsingfors stad, varest också fondens ekonomiska förvaltning skulle handhas av notariatavdelningen vid AB Nordiska Föreningsbanken har arvsskattenämnden i Helsingfors stads skattedistrikt uppskattat värdet av den Uppsala universitet tillfallna arvslotten till 4 206 450 mark, men på grund av stadgandet i 2 § 1 mom. lagen om skatt på arv och gåva funnit, att arvsskatt för sagda arvslott icke skulle erläggas.

Över detta beslut anförde den fiskaliska representanten besvär under åberopande, att lagrummet borde tolkas strängt och att lagstiftaren åsyftat

endast inhemsk ideell förening eller annan sammanslutning. Denna tolkning överensstämde med den, vilken hävdades i fråga om 1914 års arvsskatteförordning i Sverige (Eberstein, Den svenska arvslotts- och gåvobeskattningen, s. 40). Högsta förvaltningsdomstolen ogillade emellertid besvärerna och fastställde det slut, vartill arvsskattenämnden kommit, varigenom sålunda Granfeltska donationen tillerkändes skattefrihet. I så måtto föreligger ett slags precedensfall, som skulle reellt fylla det ömsesidighetskrav, som 71 § 2 mom. arvsskatteförordningen uppställer såsom villkor för undantag från tillämpningen av vad i förordningen stadgas om skattskyldighet för egendom, vilken tillfallit i annan stat hemmahörande juridisk person.

Likheten med den Granfeltska donationen har numera ytterligare förstärkts. Med stöd av den befogenhet, som enligt såväl 1947 som 1960 års testamenten tillkommer sällskapet att inom ramen för dess uppgifter fritt bestämma om medelsanvisningen, har sålunda sällskapet den 15 december 1966 beslutit, att medlen skola utgöra en fristående fond, benämnd Rolf och Ellen Nordenstrengs understödsfond, samt för fonden fastställt stadgar av den lydelse härvid fogad bilaga utvisar. Såsom av denna framgår, skulle medlen kvarbliva i Sverige och där förvaltas av en särskild styrelse, bestående av en representant för sällskapet, en för Uppsala universitetsbibliotek och en för den fondförvaltande svenska banken. Härigenom har i allt väsentligt en parallellism ernåtts emellan den Granfeltska och den Nordenstrengska donationen, vilken rimligen borde leda till likartad bedömning i arvs- och gåvoskattshänseende.

Emellertid föreligger ändock den svårigheten, att en skattebefrielse i förevarande fall icke rent *formellt* kan ske i den ordning, som 71 § angiver.

Det har i den rättsvetenskapliga litteraturen hävdats, att Kungl. Maj:ts rätt att befria från arvs- och gåvoskatt icke skulle vara ovillkorligt begränsad till de i förordningen reglerade fallen. Resonemanget har därvid varit följande: Arvs- och gåvoskatter ha statsrättsligt egenskapen av bevillningar. Dylika beslut utgör enligt allmän mening, grundad på 60 § regeringsformen, åt Konungen givna bemyndiganden, som han kan begagna eller avböja. Härav har i doktrin och praxis ansetts följa en rätt för Kungl. Maj:t att helt avstå från den åtagna bevillningen ävensom att endast delvis mottaga, m. a. o. sänka den. Huruvida denna rätt omfattar också möjlighet för Kungl. Maj:t att i ett enskilt fall befria från erläggande av en bevillningsavgift, d. v. s. ett slags dispens, har varit föremål för olika meningar. Därest en dylik dispens icke kan anses innebära ett ingripande i skattebördans av riksdagen beslutna fördelning, har i riksdagen samt i nyare litteratur (Westerberg: Skatter, avgifter och pålagor, s. 308 ff.) liksom även i äldre praxis befogenhet därtill ansetts tillkomma Kungl. Maj:t. Sålunda har enligt denna mening en dispens ansetts tillåten i ett

särskilt läge. Innebörden av dessa begränsningar torde vara, att ett undantag skall vara starkt sakligt grundat och ha ringa ekonomisk räckvidd, men att när så är förhållandet individuell skattebefrielse kan av Kungl. Maj:t medgivas. Såsom exempel har anförts, att skattebeslut visat sig vara särskilt olyckligt utformat eller att en extraordinär situation föreligger. Dispensmöjligheten skulle sålunda ytterst vara beroende av ett i egentlig mening politiskt bedömande eller en skälighetsavvägning.

Med hänsyn till den tveksamhet, som må kunna föreligga om möjligheten till en skattebefrielse i nu angiven form och för att ett positivt avgörande icke skall stranda på formella grunder, synes det lämpligt, att riksdagen i förevarande fall själv fattar direkt beslut om enahanda skattebefrielse, som i förevarande fall skulle ha tillkommit Litteratursällskapet såsom svensk stiftelse eller sammanslutning. Det torde icke kunna vara föremål för tvekan, att en dylik skattebefrielse är välmotiverad. Dels stödes den av arvsskatteskommitténs uttalande om skälen till nuvarande bestämmelser och dels skulle den skapa en reell likformighet mellan den finländska behandlingen av den Granfeltska donationen till Uppsala universitet och den Nordenstrengska till Svenska litteratursällskapet.

Under åberopande av vad här anförts hemställas,

att riksdagen måtte medgiva, att makarna Nordenstrengs ovan angivna donation till Svenska litteratursällskapet i Finland skall åtnjuta sådan skattebefrielse som enligt arvs- och gåvoskatteförordningen 3 § första stycket tillkommer akademi och sådan stiftelse eller sammanslutning, som har till huvudsakligt ändamål att främja vetenskaplig undervisning eller forskning.

Stockholm den 26 januari 1967

H. Bertil Lidgard (h)

Bilaga

Sedan makarna Rolf och Ellen Nordenstreng genom testamentariska förordnanden den 26 augusti 1947 och den 27 oktober 1960 förordnat, att av deras kvarlåtenskap egendom med ett beräknat värde av kronor 64 842:27 skall tillfalla Svenska litteratursällskapet i Finland med rätt för Sällskapet att bestämma angående medlens användning, har Svenska litteratursällskapet beslutit, att medlen skola bilda en särskild fond, benämnd Rolf och Ellen Nordenstrengs understödsfond, med följande stadgar.

1:o

Fonden skall hava till ändamål att främja

- a) samlandet, bearbetandet och offentliggörandet av vittnesbörderna om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland;
- b) forskning rörande svenska språket och litteraturen därstädes; samt
- c) litterär verksamhet på svenska språket genom prisbelöningar och understöd.

2:o

Fondens förvaltning skall handhas av en styrelse bestående av en ledamot, tillika ordförande, utsedd av Sällskapet, en ledamot, utsedd av universitetsbiblioteket i Uppsala samt en ledamot, utsedd av Uplands enskilda bank.

3:o

Styrelsen skall hava sitt säte i Uppsala.

4:o

Styrelsen åligger särskilt att besluta angående fondmedlens placering i värdebeständiga tillgångar, att av fondavkastningen årligen lägga minst en femtedel till kapitalet, att årligen till Sällskapet anmäla beloppet av den därefter behållna avkastningen, samt att efter framställning av Sällskapet besluta angående användningen därav.

5:o

Redogörelse för styrelsens verksamhet och räkenskaper skall årligen lämnas Sällskapet, som besluter angående ansvarsfrihet för förvaltningen.
